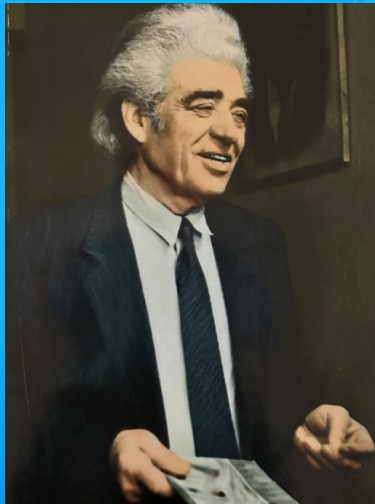

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Факультет психології
Кафедра загальної психології

ПАМ'ЯТЬ І ОСОБИСТІСТЬ

*Матеріали науково-практичної конференції 29 травня 2025 року,
присвяченої 100-річчю від дня народження
професора Григорія Кузьмича Середи*

УДК 159.953(063)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
протокол № 4 від 06.06. 2025 р.

Редакційна колегія:

- Н. П. Крейдун** – голова оргкомітету, декан факультету психології, кандидат психологічних наук; професор кафедри прикладної психології;
- В. О. Олефір** – співголова оргкомітету, завідувач кафедри загальної психології, доктор психологічних наук;
- В. В. Плохих** – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології.

П15 Пам'ять і особистість : матеріали наук.-практ. конф., 29 травня. 2025 р. Харк. нац. ун-т. — Харків: 2025. — 182 с.

Збірник містить тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження професора Григорія Кузьмича Середи. У матеріалах розглядається роль пам'яті у формуванні особистості, суспільства та культури. Обговорюються сучасні підходи до вивчення пам'яті в психологічному, соціальному, історичному та цифровому контекстах, а також аналізується її значення у подоланні травматичного досвіду та відновленні цілісності особистості.

Для викладачів, докторантів, аспірантів, студентів психологічних факультетів закладів вищої освіти.

© Автори статей, 2025

© Харківський національний університет
імені Н. В. Каразіна, 2025

Зміст

Байєр О. О. МЕХАНІЗМИ ПЕРЕДАЧІ МІЖПОКОЛІННОЇ ТРАВМИ.....	7
Бєлавіна Т. І., Коробанова О. Л. РОЛЬ ПАМ'ЯТІ У СТАНОВЛЕННІ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	11
Богдан Ж. Б. ПСИХОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ.....	14
Боснюк В. Ф. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ОСОБИСТОСТІ	18
Гадяцька Ю. О., Кочарян І. О. СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ ТА СТИЛІ ПРИВ'ЯЗАНOSTІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА КОГНІТИВНО-АФЕКТИВНИЙ ВИМІРИ	22
Гарькавець С. О. ПРО ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ СПРЯМОВАНІСТЬ У МАЙБУТНЄ	25
Гімасєва Ю. А., Кобеньєв Є. К. Я-КОНЦЕПЦІЯ У ЗВ'ЯЗКУ З СУБ'ЄКТИВНИМ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ.....	28
Гімасєва Ю. А., Невосєнна О. А. СУСПІЛЬНИЙ ДОСВІД У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЇ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ	31
Дикань В. О. РОЛЬ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕМОЦІЙНИМИ ВИМОГАМИ ПРАЦІ, ЕМОЦІЙНИМ ДИСОНАНСОМ ТА ЕМОЦІЙНИМ ВИСНАЖЕННЯМ.....	34
Ельканов Д. К. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ГРОМАДЯН.....	38
Жорник Є. В., Заїка Є. В., Митроченко О. Є. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ З РУХОВИМИ ДІЯМИ.....	40
Заїка Є. В., Кузнєцов М. А. ВІТЧИЗНЯНА ПСИХОЛОГІЯ ПАМ'ЯТІ: З ЧИМ МИ УВІЙШЛИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ?.....	45
Зуєв І. О. ОБРАЗИ В МОДЕЛЯХ ПАМ'ЯТІ ДОСЛІДНИКІВ З ХАРКІВСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ	50
Клімушева Г. С. ПАМ'ЯТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК В ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ.....	53

Крапива М. С. АДАПТАЦІЯ МЕТОДИКИ ДЖ. АМІРХАНА «ІНДИКАТОР КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ»	56
Kuzmina I. Yu., Kuzmina O. O. RESEARCH IN PSYCHOLOGICAL MEMORY PROCESSES.....	58
Маєвська Н. А. ЯКІСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	61
Милославська О. В., Гуляєва О. В., Богдановський С. О. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ПАМ'ЯТІ ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	65
Павленко Г. В. РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ СПІЛЬНОГО НАРАТИВУ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ.....	69
Пліско О. В. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЇ ПАМ'ЯТІ: СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЧАСОМ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ «БІЗНЕС- АДМІНІСТРУВАННЯ» ТА «УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В БІЗНЕСІ»... ..	73
Пріснякова Л. М. ОБІРУНТУВАННЯ РОЛІ МНЕМІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ	77
Редькіна Г. М., Хейлик В. В. РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	80
Репкіна Н. В. ПАМ'ЯТЬ ТА СУБ'ЄКТ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	84
Ронжес О. Є. СУБ'ЄКТНІСТЬ І ПАМ'ЯТЬ ОСОБИСТОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД Г. К. СЕРЕДИ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ.....	87
Російчук Т. А. ПАРАДОКСИ ПАМ'ЯТІ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ТА НАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ	91
Руцак Р. І. МАНІПУЛЯЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПАМ'ЯТТЮ ЯК ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ	95
Севост'янов П. О., Клімушев В. В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МНЕМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ХОДІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	98
Сергеева Т. В. Г.К. СЕРЕДА – ВЧИТЕЛЬ ТА МИСЛИТЕЛЬ, ЯКИЙ ВИПЕРЕДИВ ЧАС	102
Симоненко С. М., Баранова А. П. РОЛЬ ПАМ'ЯТІ В ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО	107

Терлецька Л. Г.	
КОГНІТИВНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПАМ'ЯТІ: ВІД Г.К. СЕРЕДИ ДО СЬОГОДЕННЯ	112
Швалб Ю. М.	
ОСОБИСТІСТЬ: НОСІЙ ЧИ КОРИСТУВАЧ ПАМ'ЯТІ	116
Яворовська Л. М., Абрамова З. Г.	
ВІД ТЯГАРЯ ДО РЕСУРСУ: РОЛЬ САМОРЕФЛЕКСІЇ У БЛАГОПОЛУЧЧІ МОЛОДИХ ПРОКРАСТИНАТОРІВ	119
Yanovskaya S. G., Turenko R. L.	
ON THE ISSUE OF SUBJECTIVE ECONOMIC WELL-BEING AND LIFE SATISFACTION UKRAINIAN ENTREPRENEURS	123
Афанасьєва Н. Є.	
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПАМ'ЯТІ ЯК РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ І КОЛЕКТИВНИЙ ВИМІР	128
Литвиненко О. О., Курило А. Є.	
ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ УКРАЇНЦЯМИ СТРЕСУ ВІЙНИ	130
Матюніна Д.	
ВПЛИВ ПАМ'ЯТІ НА ПОДОЛАННЯ ВТРАТИ ОСОБИСТІСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	134
Олефір В. О.	
ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ФУНКЦІЯ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК МОДЕРАТОР ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СТРЕСОМ І ЗАДОВОЛЕНІСТЮ ЖИТТЯМ	138
Симоненко С. М., Онищенко О. О.	
ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА І ПАМ'ЯТЬ: АДАПТАЦІЯ ЦІННІСНО- СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ ТРАВМАТИЧНИХ ДОСВІДІВ ВІЙНИ	142
Філоненко В. М., Малащенко О. В., Чепенко О. В.	
ВПЛИВ ПАМ'ЯТІ ПРО ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ	147
Швалб А. Ю., Перелигіна Л. А., Хорошун Д. В.	
ПОЗИТИВНІ АВТОБІОГРАФІЧНІ СПОГАДИ ЯК РЕСУРС ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У ПРИФРОНТОВОМУ МІСТІ	152
Бензионович А. О.	
ПАМ'ЯТЬ ЯК РЕСУРС ТА ПЕРЕШКОДА У ПОДОЛАННІ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ	156
Васьківська С. В.	
ТРАВМА ЯК ФОРМА ПАМ'ЯТІ: ФРАГМЕНТАЦІЯ ТА ПРИНЦИПИ ВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	159

нового наративу мають терапевтичну цінність і можуть сприяти розвитку психологічної резильєнтності особистості.

Список використаних джерел

1. Айерман, Р. Культурна травма і колективна пам'ять. *Новий літературний огляд*. 2016. №5. С. 40–67.
2. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. У пошуках власного голосу. Харків, 2010. С. 171–191.
3. Котигорошко Н. М., Іванова Г. Ю., Максименко С. Д. Особливості травматичного досвіду та стрес-реакцій у молоді в Україні. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. №42. С. 24–32.
4. Лагутіна С., Суббота С. Особливості функціонування пам'яті під час травматичних подій. *PMGP*. 2020. Vol. 5(1). e0501249.
5. Левітов І. С., Лазуренко О. М. Травма як причина порушення ментального здоров'я в контексті терапевтичної практики. *Укр. журн. клін. та мед. психол.* 2019. Вип. 4(23). С. 126–135.
6. Harber K. D., Pennebaker J. W. Overcoming traumatic memories. In S.-Å. Christianson (Ed.). *The handbook of emotion and memory: Research and theory*. 1992. Pp. 359–387.
7. Romanchuk O. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки та сучасні підходи до терапії. *NeuroNews*. 2012. С. 30–37.
8. Strange D., Takarangi M.K.T. Memory distortion for traumatic events: the role of mental imagery. *Front. Psychiatry*. 2015. №6. P. 27.

Литвиненко О. О., Курило А. Є.

Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ УКРАЇНЦЯМИ СТРЕСУ ВІЙНИ

Актуальність роботи. Проблема стресу та його впливу на здоров'я та загальне благополуччя людей стає дедалі більш актуальною в сучасному світі. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, більше половини населення планети вже стикається з психічними розладами, пов'язаними з ефектами стресу [3]. Це

підтверджує серйозний вплив подій ситуацій на психічне здоров'я та наголошує на необхідності подальших досліджень та вживання заходів для покращення психосоціального благополуччя людей у всьому світі.

У зв'язку із війною, що триває вже 11 років та повномасштабним вторгненням росії в Україну, що продовжується вже 3 роки проблема переживання стресу зараз стає все більш гострою. Актуальність дослідження вікових особливостей психологічного переживання стресу в умовах війни серед українців визначається низкою ключових аспектів, які потребують наукового розгляду. Перш за все, війна є фактором, що суттєво впливає на психічне здоров'я особистості, і дослідження його впливу у контексті вікових категорій набуває особливого значення [2, 5]. Дитячий та підлітковий вік є періодами активного формування особистості, і вплив воєнних стресів на ці вікові групи може мати довгострокові наслідки для розвитку[1]. Діти та підлітки можуть виявляти особливу уразливість перед стресовими ситуаціями, що вимагає докладного вивчення психологічних механізмів їхнього адаптаційного процесу в умовах воєнного конфлікту. У дорослому віці війна також може викликати ускладнення вже сформованих психологічних структур і стресово впливати на різні сфери життя [3]. Важливо розуміти, які аспекти психологічного досвіду взаємодіють із стресом війни у дорослих та як це впливає на їхню загальну психічну стійкість. Для людей похилого віку, які можуть вже мати власний накопичений життєвий досвід, доцільним є дослідження того, як воєнні стреси впливають на суб'єктивне відчуття життєздатності та задоволеності життям.

Таким чином, **мета дослідження** полягала в тому, щоб теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості психологічного переживання стресу війни українцями різних вікових категорій.

Відповідно до окресленої мети було обрано такі **методики дослідження**: 1) Шкала сприйманого стресу (PSS-10); 2) Шкала оцінки впливу травматичної події (Impact of Event Scale, IES-R); 3) Шкала тривожності Бека (Beck Anxiety Inventory, BAI) та 4) авторська анкета для збору демографічних відомостей та інформації про пережитий стресовий досвід.

Основні результати. Дослідження проводилось онлайн з використанням гугл форм. Залучення респондентів (N = 209) відбувалось за рахунок розповсюдження анкети через соцмережі. У таблиці 1 представлено розподіл респондентів за статевою і віковою ознаками.

Відповідно до результатів самостійно створеної анкети статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) найбільше представлений у вибірці 46-59 років (41,67%), найбільша кількість виїздів за кордон зафіксовані у вибірці 15-19 років (50%), в умовах окупації найчастіше перебували досліджувані вікової групи 60 + років (30%), досвід перебування в окупації близьких родичів також найбільш чисельно представлений у групі 60+ років (45%) респондентів; крім того представники цієї групи найчастіше перебували в безпосередній близькості до активних бойових дій (50%). Військовослужбовці були представлені лише в категорії 46-59 років (5,56%), а найбільше близьких родичів-військовослужбовців мають представники вікової групи 20-25 років (72,3%).

Таблиця 1

Розподіл респондентів за статтю і віковою ознакою

15-19 років		20-29 років		30-39 років		40-49 років		50-59 років		60+ років	
ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч
13	13	52	13	18	7	33	4	32	4	15	5

На рисунку 1, представлено результати за опитувальником шкали тривоги Бека (Beck's Depression Inventory, BDI).

Рис. 1. Розподіл результатів за Шкалою тривоги Бека

Вартими уваги є також результати за Шкалою оцінки впливу травматичної події (Impact of Event Scale - Revised, IES-R), представлені на рисунку 2.

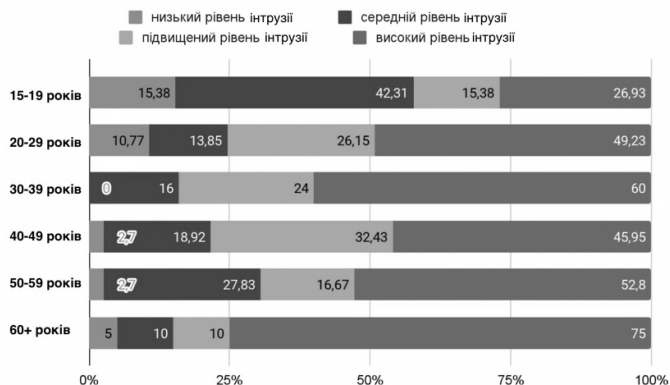

Рис. 2. Розподіл результатів за Шкалою оцінки впливу травматичної події (параметр – інтрузії)

Статистично значущі відмінності між вибірками за показниками тривоги, вторгнення, уникнення та фізіологічної збудливості (обчислені з використанням Т-критерією Манна-Уїтні для незалежних вибірок) представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Відмінності між представниками різних вікових груп

Показник	Вік	N	Статистика	P
Рівень тривожності	μ 15-19 $\neq$ μ 20-29	26/65	500	0.002
Шкала уникання	μ 20-29 $\neq$ μ 40-49	65/37	921	0.049
Шкала інтрузії	μ 15-19 $\neq$ μ 20-29	26/65	604	0.034
	μ 15-19 $\neq$ μ 30-39	26/25	166	0.003
	μ 15-19 $\neq$ μ 40-49	26/37	322	0.026
	μ 20-29 $\neq$ μ 60+	65/20	468	0.005
Шкала фізіологічної збудливості	μ 15-19 $\neq$ μ 20-29	26/65	527	0.016
	μ 15-19 $\neq$ μ 30-39	26/25	209	0.028

Наведені у таблиці дані дозволяють констатувати наявність статистично значущих відмінностей між різними віковими групами за вказаними психологічними параметрами. Це свідчить про те, що віковий фактор може впливати на рівень тривожності а суб'єктивні характеристики переживання стресу.

Висновки.

Психологічні особливості переживання стресу представниками різних вікових груп мають суттєві відмінності, обумовлені як фізіологічними, так і соціальними змінами на різних етапах життя. Діти і підлітки потребують емоційної підтримки від дорослих, тоді як молоді люди і дорослі стикаються зі стресом через роботу, навчання та відповідальність. У літньому віці стрес пов'язаний із фізичними змінами та адаптацією до нових життєвих реалій. Отримані результати можуть бути враховані при розробці програм психологічного зміцнення та відновлення для осіб, які переживають стрес війни.

Список використаних джерел

1. Aldwin, C. M. Stress, coping, and development: An integrative perspective. Guilford Press. 2007. 285 P.
2. Javanbakht, A. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. European Journal of Psychotraumatology, 2022 13(2), pp 43-57.
3. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/> (дата звернення: 30.04.2025).
4. Александров, Д. Соціальна робота та психологічна допомога для адаптації вимушених переселенців до життя в нових умовах. Київ: Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2022. 105 с.
5. Кокун, О. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.

Матюніна Д.

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

ВПЛИВ ПАМ'ЯТІ НА ПОДОЛАННЯ ВТРАТИ ОСОБИСТІСТІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність. Військові дії несуть дуже багато втрат, таких як: фізичні, емоційні, соціальні, які можуть активувати різні аспекти пам'яті,